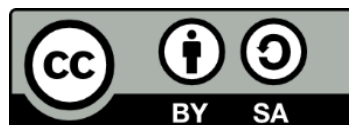

Σχολική Ψυχολογία

Ενότητα 8: Ψυχολογικές παρεμβάσεις για παιδιά και εφήβους

Βασιλική Γιαννούλη

Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- 230 είδη ψυχοκοινωνικών παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση των δυσκολιών των παιδιών & εφήβων
- Παρέμβαση = η εισαγωγή μιας αλλαγής ή κάποιου νέου στοιχείου σε μια ήδη υπάρχουσα σχέση μεταξύ ενός ενηλίκου (γονέα, εκπαιδευτικού, ειδικού) και ενός παιδιού με στόχο την βελτίωση της
- ---οι παρεμβάσεις είναι δυνατόν να στοχεύουν στην μεταβολή εσωτερικών καταστάσεων ή έκδηλων συμπεριφορών
- ---η διαδικασία παρέμβασης συχνά δεν αφορά το ίδιο το παιδί –μπορεί να αφορά του σημαντικούς άλλους ή τους φορείς παρέμβασης ανάλογα με το είδος & την φύση του προβλήματος

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- ---για τη διαχείριση & την αντιμετώπιση των προβλημάτων έχουν αναπτυχθεί ποικίλες ψυχοκοινωνικές παρεμβάσεις τις οποίες ο Sandoval '93 ταξινομεί σε 3 βασικές κατηγορίες =
- Α) παρεμβάσεις που έχουν στόχο την τροποποίηση στοιχείων της συμπεριφοράς εντός του σχολείου ή της τάξης
- Β) οι παρεμβάσεις έχουν στόχο την αλλαγή της αυτοεκτίμησης & κατανόησης του εαυτού από το ίδιο το παιδί
- Γ) παρεμβάσεις που έχουν στόχο την αλλαγή του περιβάλλοντος ή του συστήματος μέσα στο οποίο το παιδί πρέπει να λειτουργήσει

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- ---50-60 = ανθρωπιστικές φροϋδικές ή αντλεριανές επιδράσεις
- ---60-70 = συμπεριφορική επίδραση
- ---τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα έχουμε επιδράσεις της οικολογικής και γνωσιοσυμπεριφορικής θεωρίας καθώς και επιδράσεις από προγράμματα ψυχικής υγείας, εκμάθησης κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως και προγραμμάτων κοινωνικοσυναισθηματικής αγωγής & επίλυσης προβλημάτων
- ---σύμφωνα με τον Larroque & Hendren το σχολείο αποτελεί το καλύτερο πλαίσιο για την εφαρμογή των προγραμμάτων γιατί =

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Α) σχεδόν όλα τα παιδιά & οι έφηβοι παρακολουθούν το σχολείο το οποίο είναι ένα ισχυρό κοινωνικό & εκπαιδευτικό πλαίσιο
- Β) συμβάλλει τα μέγιστα στην οικοδόμηση της αυτοεκτίμησης
- Γ) εξασφαλίζει τη συνεργασία και βοήθεια των εκπαιδευτικών των συμμαθητών και των γονέων
- Δ) οι παρεμβάσεις μπορούν να πραγματοποιούνται σε βάθος χρόνου & έχουν σημαντική σταθερότητα

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Η παρέμβαση μπορεί να είναι ομαδική ή ατομική
- ---η ομαδική παρέμβαση αποσκοπεί συνήθως στην τροποποίηση συγκεκριμένων μορφών συμπεριφοράς τη βελτίωση του εκπαιδευτικού κλίματος ή την παροχή ευκαιριών & τη διαμόρφωση μοντέλων υγιούς συμπεριφοράς των παιδιών
- ---η ατομική παρέμβαση από την άλλη πλευρά επιδιώκει συνήθως την ενίσχυση του αυτοσυναίσθηματος & της αυτοαποτελεσματικότητας, την επίλυση συγκρούσεων και την βελτίωση στρατηγικών αντιμετώπισης προβλημάτων που τα παιδιά αντιμετωπίζουν καθημερινά

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Ο Hughes αναφέρει 3 προσεγγίσεις οι οποίες έχουν τεκμηριώσει την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων
- Α) η εκπαίδευση γονέων σε ζητήματα που αφορούν προβλήματα διαγωγής (θεωρία κοινωνικής μάθησης)-οι γονείς διδάσκονται πώς να θέτουν τα σαφή όρια και κανόνες –διδασκαλία γενικότερων αρχών ανατροφής παιδιών)
- Β) παρέμβαση γνωσιακής κατεύθυνσης για την αντιμετώπιση της κατάθλιψης
- Γ) συμπεριφοριστική-γνωσιακή θεραπεία για τις αγχώδεις διαταραχές

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Kendall 1994 = έχει δημοσιεύσει εγχειρίδιο αντιμετώπισης αγχωδών διαταραχών παιδιών και εφήβων 16-20 ατομικές συνεδρίες & με 4 ομάδες δεξιοτήτων = αναγνώριση αισθημάτων, εντοπισμός δυσλειτουργία γνωσιακών πεποιθήσεων, σχεδιασμός και εφαρμογή στρατηγικών αντιμετώπισης των ΣΑΚ, αυτοαξιολόγηση & αυτοενίσχυση
- Ανθρωπιστική προσέγγιση = Rogers = κάθε οργανισμός έχει μία τέτοια τάση να αναπτύσσει τις ικανότητες του με τέτοιο τρόπο ώστε να εξυπηρετούνται η διατήρηση και η πρόοδος του

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Στόχος κάθε ανθρώπου είναι να πετύχει τη μεγαλύτερη δυνατή κοινωνικοποίηση αλλά και την ανεξαρτησία και ενσωμάτωση του γίνεσθαι –η διαδικασία όλων των παραπάνω είναι η αυτοεκπλήρωση
- η αυτοπραγμάτωση
- ---σύμφωνα με την θεωρία αυτή κάθε παιδί έχει ανάγκη να γίνεται σεβαστό από άλλους και να βιώνει ικανοποίηση των αναγκών του –τα παιδιά που έχουν την αυτή μεταχείριση αποκτούν μια σημαντική αίσθηση αυτοξίας – σε αντίθετη περίπτωση αρχίζουν να αμφισβητούν τα εσωτερικά συναισθήματα και τις σκέψεις τους ως μη αληθή ή γνήσια και τείνουν να ενεργούν έτσι ώστε να ικανοποιούν τους σημαντικούς άλλους & όχι τις προσωπικές τους ανάγκες – εμφάνιση δυσλειτουργικών ΣΠ

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Ο Rogers = αναγνωρίζουν τη σημασία του προσώπου στις ανθρώπινες σχέσεις
- Το πρόσωπο μπορεί να αλλάξει συμπεριφορά και να λειτουργήσει αποτελεσματικά όταν του δοθούν σεβασμός και η αποδοχή που του/ς αξίζει ως ανθρώπινη ύπαρξη και όχι οι εσωτερικές ή οι εξωτερικές δυνάμεις που ασκούνται πάνω του και καθορίζουν τη συμπεριφορά του---
- Η θεωρία αυτή ονομάζεται φαινομενολογική γιατί υποστηρίζει ότι κάθε άνθρωπος αντιλαμβάνεται τον κόσμο τα πράγματα με τον δικό του τρόπο
- - ο μεταβαλλόμενος αυτός κόσμος των εμπειριών είναι το λεγόμενο φαινομενολογικό πεδίο

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Οι άνθρωποι με υγιή αισθήματα του εαυτού συμβολοποιούν τις εμπειρίες ως προσωπικές και βιώνουν τα συναισθήματα τους χωρίς ανησυχία – κατανοούν ότι τα συναισθήματα τους πηγάζουν από τους ίδιους και δεν κατηγορούν τους άλλους γι αυτά που αισθάνονται – με τον τρόπο αυτό βάζουν τα θεμέλια για υγιείς σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους
- ---όταν οι γονείς αγαπούν τα παιδιά τους τότε αυτά αναπτύσσουν μια υγιή αίσθηση του εαυτού τους – συχνά όμως οι γονείς θέτουν όρους και απαιτούν από τα παιδιά τους να εκπληρώσουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις προκειμένου να τους προσφέρουν την αποδοχή και την αγάπη τους

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Έτσι τα παιδιά εισπράττουν το μήνυμα ότι πρέπει να ενεργούν και να υπάρχουν για συγκεκριμένους τρόπους για να κερδίσουν την αγάπη των γονέων τους άρα δεν μπορούν να λειτουργήσουν ελεύθερα με βάση τις δικές τους ανάγκες
- ---το γεγονός αυτό προκαλεί σύγκρουση μεταξύ της αυτοαντίληψης του παιδιού και της εσωτερικής του εμπειρίας με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια συγκεχυμένη και αλληλοσυγκρουόμενη αίσθηση εαυτού η οποία δεν επιτρέπει στο παιδί να είναι ανοιχτό σε εμπειρίες να αποδέχεται τα ευχάριστα αλλά και τα δυσάρεστα συναισθήματα, να κάνει ελεύθερα τις επιλογές του και να είναι δημιουργικό

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Όταν ένα παιδί βιώσει την ασυμφωνία αυτή ανάμεσα στην εμπειρία και την εικόνα του εαυτού αισθάνεται και το άγχος που τη συνοδεύει επιστρατεύει ποικίλες άμυνες όπως διαστρέβλωση της αντίληψης και η άρνηση
- ---η ασυμφωνία μειώνεται = α) εάν το παιδί μειώσει τις απαιτήσεις που θέτει για τον εαυτό του β) να αυξήσει την αίσθηση της αυτοαξίας του μέσω μιας σχέσης με κάποιον άλλο άνθρωπο η οποία χαρακτηρίζεται από την άνευ όρων αποδοχή
- Ο εαυτός και ο ιδανικός εαυτός ο οποίος συμπίπτει με την εικόνα που το άτομο θα ήθελε να κατακτήσει είναι οι σημαντικές έννοιες στην θεωρία του Rogers

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Η ενσυναίσθητη ικανότητα = είναι η ικανότητα του ειδικού να καταλαβαίνει τον κόσμο του συμβουλευόμενου –το εσωτερικό πλαίσιο αναφοράς του άλλου –με άλλα λόγια ο ειδικός θα πρέπει να είναι ικανός ανοιχτός διαθέσιμος στην επικοινωνία και στα συναισθήματα του συμβουλευόμενου χωρίς να κατακλύζεται από τα δικά του πρόσκαιρα ή μονιμότερα συναισθήματα –προκαταλήψεις στερεότυπα, γενικεύσεις ταξικές & πολιτισμικές διακρίσεις
- ---η χωρίς όρους θετική αναγνώριση αναφέρεται στο σεβασμό και στην αποδοχή του συμβουλευόμενου από τον ειδικό χωρίς να υπάρχει κανένας περιορισμός

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση κάθε παιδί έχει τη δυνατότητα να κατανοήσει τον εαυτό του να μεταβάλει τη σκέψη και τη συμπεριφορά του, να ενισχύσει την αυτοεικόνα του και να καθοδηγήσει τον εαυτό του –μέσα από την ζωγραφική, το παιχνίδι, τη διήγηση ιστοριών ο ειδικός μπορεί να δώσει την δυνατότητα έκφρασης των συναισθημάτων στον παιδί
- ---πέραν του παιχνιδιού υπάρχουν και άλλες τεχνικές οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν στην συμβουλευτική θεραπευτική σχέση = a) αντανάκλαση συναισθημάτων με την επανάληψη-ανατροφοδότηση των συναισθηματικών στοιχείων των λόγων του συμβουλευόμενου = b) η διευκρίνιση του περιεχόμενου των λεγομένων του η περίληψη των κυριοτέρων σημείων ή και συναισθημάτων του η ενθάρρυνση για να υπάρξει συνέχεια στα λεγόμενα

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Η αυτοαποκάλυψη των δεδομένων, σκέψεων, συναισθημάτων του θεραπευτή
- -----
- ---η θεωρία άσκησε επιρροή οι εκπαιδευτικοί άσκησαν δραστηριότητες για τη διερεύνηση των συναισθημάτων των αξιών, των πεποιθήσεων των μαθητών, το συναίσθημα θεωρήθηκε ισότιμο συμπλήρωμα της γνωστικής μάθησης πλήθυναν οι συναντήσεις της τάξης κατά τις οποίες οι μαθητές επικοινωνούν ανοιχτά και με ειλικρίνεια, αναπτύχθηκαν ομάδες σεμινάρια προγράμματα παρέμβασης για τις σχέσεις, για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων ενισχύθηκε η συμβουλευτική στα σχολεία

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Συμπεριφοριστική προσέγγιση = θεραπεία της συμπεριφοράς αναφέρεται στη διαδικασία επιλογής εφαρμογής και αξιολόγησης προγραμμάτων παρέμβασης τα οποία είναι βασισμένα στις αρχές συμπεριφοριστικής θεωρίας
- Η θεωρία της μάθησης βασίζεται στις αρχές θέσεις του εμπειρισμού και υποστηρίζει ότι η κάθε συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα μάθησης η οποία σε κάθε περίπτωση υπακούει στους ίδιους τους κανόνες
- Η μάθηση συντελείται κατά την διάρκεια της αλληλεπίδρασης του ατόμου με άλλα πρόσωπα –οι αλληλεπιδράσεις αυτές μπορούν να προσδιοριστούν και να περιγραφούν και να αλλάξουν ώστε να παραχθούν

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Τα επιθυμητά αποτελέσματα στη συμπεριφορά –σύμφωνα με το μοντέλο αυτό η μάθηση σε μια σειρά νόμων η κατανόηση των οποίων είναι καθοριστική για το σχεδιασμό αποτελεσματικών προγραμμάτων παρέμβασης (κλασσική μάθηση Watson=η Μ αποτέλεσμα χωροχρονικής συνεξάρτησης ανάμεσα στο ερέθισμα και την αντίδραση), (συντελεστική μάθηση Skinner =η μαθημένη συμπεριφορά αποκτάται βάση των συνεπειών της), θεωρία κοινωνικής μάθησης (Bandura =η ανθρώπινη συμπεριφορά μαθαίνεται μέσω της άμεσης ή της έμμεσης παρακολούθησης –μίμησης ενός προτύπου), γνωσιακή θεωρία (η συμπεριφορά επηρεάζεται άμεσα από ορισμένα γνωστικά φαινόμενα (γνωσίες, σκέψεις, συναισθήματα-αλλάζει όταν αλλάζουν οι συσχετίσεις οι συσχετιζόμενες σκέψεις) η σκέψη

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- μεσολαβεί στην αρχική σχέση μεταξύ ερεθίσματος και αντίδρασης
- ---η συμπεριφοριστική προσέγγιση στη συμβουλευτική στηρίζεται σε 6 βασικές αρχές (Dunlap & Carr, 2007; Iwata et al., 1994)
- Έμφαση δίνεται στις συγκεκριμένες συμπεριφορές του παιδιού και όχι σε υποθετικές υποκειμενικές ή κρυφές αιτίες
- Οι δυσλειτουργικές συμπεριφορές αποκτώνται με τους ίδιους τρόπους μάθησης και αμυντικούς μηχανισμούς όπως οι φυσιολογικές συμπεριφορές
- Οι συμπεριφοριστές κάνουν χρήση των θεωριών της μάθησης για την ανάπτυξη παρεμβατικών προγραμμάτων

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- 4. Οι στόχοι παρέμβασης που τίθενται κάθε φορά είναι σαφείς και απόλυτα καθορισμένοι
- 5. Ο θεραπευτής επιλέγει ανάλογα με την περίσταση τεχνικές παρέμβασης προκειμένου να καλύψει μοναδικές ανάγκες που έχει το κάθε άτομο
- 6. Η θεραπεία της συμπεριφοράς εστιάζει την προσοχή στην παρούσα συμπεριφορά και στο κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκδηλώνεται
- Μερικές από τις πιο αποτελεσματικές τεχνικές παρέμβασης είναι η διαφορική ενίσχυση, η τιμωρία, η συστηματική απευαισθητοποίηση, η νευρομυϊκή χαλάρωση η χρήση της αρχής του premack

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Η διαφορική ενίσχυση =ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς & παράλληλα αγνόηση της δυσλειτουργικής – σημαντικό εδώ είναι η εξάλειψη των παραγόντων που ενισχύουν την ανεπιθύμητη συμπεριφορά και στους οποίους δεν δίνεται η δέουσα προσοχή –οι ενισχυτές =κοινωνικοί –συμβολικοί-ηθικοί
- Τιμωρία =η κάθε κατάσταση που έχει στόχο την μείωση μιας συμπεριφοράς στο μέλλον –χρήση time-out, η αντιστροφή των συνεπειών, η αφαίρεση ενισχυτών
- Συστηματική απευαισθητοποίηση =διδασκαλία νευρομυικών τεχνικών χαλάρωσης στην παρουσία φοβικών ερεθισμάτων – η σταδιακή έκθεση στα αυτά ερεθίσματα που αρχίζουν από τα λιγότερα φοβικά και προχωρούν στα περισσότερα φοβικά

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Τεχνική του premack =πριν την ευχάριστη δραστηριότητα απαιτείται η ολοκλήρωση ενός δύσκολου έργου
- Γνωσιακή προσέγγιση =η συμπεριφορά είναι σε γενικές γραμμές λειτουργική & υπάρχει αλληλοεπίδραση της συμπεριφοράς, της σκέψης, και των συναισθημάτων (Reineke, Dattilio & Freeman 1996, 2006)
- ---τα γνωστικά σχήματα επηρεάζουν τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά –τα άτομα αντιδρούν στη γνωστική αναπαράσταση των γεγονότων στο πως δηλ. τα αντιλαμβάνονται αυτά καθ' εαυτά τα γεγονότα –κατά συνέπεια η βελτίωση στο επίπεδο των συναισθημάτων και της συμπεριφοράς προαπαιτεί αλλαγή της γνωστικής

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- αναπαράστασης της πραγματικότητας –η συμπεριφορά καθορίζεται από ποικίλους παράγοντες βιολογικούς γενετικούς, διαπροσωπικούς περιβαλλοντικούς –οι οποίοι αλληλεπιδρούν και λειτουργούν προστατευτικά ή εκθέτουν τα άτομα σε μεγαλύτερο κίνδυνο
- ---υπάρχουν διαφορές στην αντίληψη των γεγονότων και των καταστάσεων μεταξύ των παιδιών που εκδηλώνουν δυσκολίες προσαρμογής και των παιδιών που δεν εκδηλώνουν
- ---η αλλαγή των δυσλειτουργικών πεποιθήσεων και στάσεων σηματοδοτεί την αλλαγή της τρέχουσας συμπεριφοράς

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- ---η αντίδραση ενός παιδιού σε ένα γεγονός εξαρτάται από τη σημασία που του δίνει –οι αντιδράσεις σε συναισθηματικό και σε πραξιακό επίπεδο στην καθημερινή ζωή επηρεάζονται από τον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτά τα γεγονότα, από τον τρόπο που αντανακλώνται στη μνήμη από τις αιτιατικές αποδόσεις αυτών των γεγονότων καθώς και από γενικότερα στοιχεία όπως η αυτοαντίληψη και οι επιδιώξεις-στόχοι του παιδιού –αυτές οι γνωστικές διεργασίες επηρεάζονται με τη σειρά από τις υποκείμενες πεπτοιθήσεις που τα άτομα έχουν για τον εαυτό τους τον κόσμο και το μέλλον –οι κεντρικές αυτές πεπτοιθήσεις γνωστές ως γνωστικά σχήματα δομούνται με ενεργητικό τρόπο στην αλληλεπίδραση με το περιβάλλον κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του παιδιού και καθοδηγούν

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- την αντίληψη, την ερμηνεία και την ανάλυση των εισερχομένων πληροφοριών
- Επομένως όταν η συμπεριφορά είναι δυσλειτουργική αυτό οφείλεται σε έλλειψη κατάλληλων δεξιοτήτων η στην δυσλειτουργική δόμηση των πεπιοθήσεων και των γνωστικών σχημάτων
- ---η γνωστική μειονεξία =αναφέρεται στην έλλειψη ή την ανεπάρκεια μιας λειτουργικής γνωστικής λειτουργίας
- ---γνωστική παραμόρφωση= αναφέρεται σε πεπιοθήσεις ή σκέψεις με παράλογη ή στρεβλωμένη λογική
- ----για την ενίσχυση των δεξιοτήτων χρησιμοποιούνται τεχνικές όπως η εκπαίδευση στην επίλυση προβλημάτων, διαχείριση άγχους, θυμού,

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Αρνητικών συναισθημάτων, καθοδηγούμενη φαντασία, ασκήσεις αυτοελέγχου
- ---ο έλεγχος και η αντικατάσταση των λανθασμένων ή δυσλειτουργικών σχημάτων μέσω της διαδικασίας της γνωστικής αναδόμησης =κατά τη διαδικασία αυτή δίνεται έμφαση στην κατανόηση αντίχνευση των σκέψεων μεταξύ των γεγονότων που κινητοποιούν το άτομο των σκέψεων και των σχετικών πεπτοιθήσεων και των συνακόλουθων αντιδράσεων σε σωματικό συναισθηματικό και πραξιακό επίπεδο –αφού το παιδί ο έφηβος μάθει σταδιακά να φέρνει στην επιφάνεια και να αναγνωρίζει τις δυσλειτουργικές σκέψεις ή πεπτοιθήσεις που έχει προχωρεί στον έλεγχο της ακρίβειας –στην συνέχεια μαθαίνει

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- να αναπτύσσει άλλες περισσότερο λειτουργικές σκέψεις η πεπιοθήσεις –η ανάπτυξη εναλλακτικών σκέψεων στην αρχή γίνεται με τη βοήθεια του ειδικού –αργότερα το άτομο είναι σε θέση να αναπτύξει νέες σκέψεις ή να διορθώσει τις γνωστικές του λειτουργίες
- Εκπαίδευση και απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων =ονομάζονται οι διακριτές μαθημένες συμπεριφορές που επιδεικνύει ένα άτομο για να επιτύχει ένα στόχο
- Κοινωνική επάρκεια = αξιολογικές κρίσεις των άλλων ανθρώπων για τις κοινωνικές δεξιότητες ενός ατόμου

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Σύμφωνα με τους Sheridan & Walker 1999 = τα παιδιά πρέπει α) να μάθουν ένα εύρος κοινωνικών δεξιοτήτων απαραίτητων για την αλληλεπίδραση με τους άλλους & β) να μάθουν να σχετίζονται σε ένα εύρος κοινωνικών καταστάσεων με τρόπο αποδεκτό από άλλους –έτσι οι κοινωνικές δεξιότητες συνιστούν μαθημένες συμπεριφορές αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης με τους ανθρώπους του περίγυρου που επιτρέπουν στο παιδί να αλληλεπιδρά και να λειτουργεί αποτελεσματικά σε μια ποικιλία κοινωνικών πλαισίων
- ---η αξιολόγηση των κοινωνικών δεξιοτήτων γίνεται με ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Σε γενικές γραμμές υπάρχουν δύο είδη παρέμβασης που εστιάζουν στο παιδί = α) οι παρεμβάσεις που βασίζονται στις θεωρίες της κοινωνικής μάθησης και β) οι παρεμβάσεις που περιλαμβάνουν γνωστικές-συμπεριφοριστικές διαδικασίες και τεχνικές
- ---οι παρεμβάσεις με βάση την κοινωνική μάθηση = 3 βήματα = α) παρουσίαση-διδασκαλία της δεξιότητας, β) προβολή της δεξιότητας μέσω ζωντανού προτύπου & γ) εφαρμογή της δεξιότητας όπου ζητείται από το παιδί να επιδείξει τη δεξιότητα αρχικά στο παιχνίδι ρόλων και αργότερα στην πραγματικότητα

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Οι παρεμβάσεις γνωστικού-συμπεριφοριστικού τύπου =ο εκπαιδευτής μέσα από λεκτικές οδηγίες και συζήτηση παρουσιάζει στο παιδί τους συγκεκριμένους κανόνες ή τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσει κανείς προκειμένου να επιδείξει μια συμπεριφορά –στην συνέχεια προπονητής και παιδί επαναλαμβάνουν μαζί τα απαραίτητα βήματα –στο τέλος το παιδί ασκείται μόνο του στη συγκεκριμένη συμπεριφορά ενώ ο εκπαιδευτής ανατροφοδοτεί την όλη προσπάθεια
- ----στην εκμάθηση επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων το παιδί διδάσκεται τη διαδικασία αξιολόγησης διαπροσωπικών προβλημάτων και διατύπωσης εναλλακτικών λειτουργικών λύσεων =

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Συνήθως ακολουθείται η διαδικασία 6 βημάτων =
- Α) συζήτηση για το εφικτό της επίλυσης των περισσότερων προβληματικών κοινωνικών καταστάσεων
- Β) αναγνώριση των προβλημάτων
- Γ) παραγωγή διαφόρων εναλλακτικών λύσεων με αναφορά στις πιθανές συνέπειες τους
- Δ) επιλογή στρατηγικής και σχεδιασμός τρόπων εφαρμογής
- Ε) εφαρμογή των στρατηγικών
- ΣΤ) αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και επανασχεδιασμός εφόσον κριθεί αναγκαίο

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Ψυχοδυναμική προσέγγιση = ο πρώτος που σχεδίασε τεχνικές για παιδιά θεωρείται ο Hug-Hellmuth ανάπτυξη παιχνιδοθεραπείας
- ---αυτό ήταν απαραίτητο γιατί τα παιδιά θεωρούνται ανώριμα όσον αφορά το γνωστικό επίπεδο – χαρακτηρίζονται από μια ανεπαρκή αφαιρετική σκέψη
- ---ο Kessler 1988 παρουσίασε μια σειρά 8 βασικών αρχών =
- Ο θεραπευτής θα πρέπει να αναπτύξει α) μια ζεστή φιλική σχέση με το παιδί β) να αποδεχθεί το παιδί έτσι όπως ακριβώς είναι γ) να αναπτύξει μια ατμόσφαιρα επιτρεπτότητας στη σχέση, δ) να αναγνωρίζει τα συναισθήματα του παιδιού και να τα αντανακλά ε) να σέβεται την ικανότητα του να επιλύει μόνο τα προβλήματα του, στ) να επιτρέπει στο παιδί να προηγείται και στον εαυτό να ακολουθεί ζ) να μην πιέζει

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- τη θεραπεία, η) να θέτει μόνο τους αναγκαίους περιορισμούς, να θεμελιώνει τη θεραπεία στην πραγματικότητα και να θέτει το παιδί προ των ευθυνών του σε ότι αφορά τη θεραπεία
- ---σύμφωνα με τον Dreikurs 4 είναι οι αιτίες της προβληματικής συμπεριφοράς στα παιδιά =
- Α) αναζήτηση προσοχής όταν όλοι το θεωρούν ασήμαντο
- Β) επιδίωξη ισχύος όταν το παιδί δείχνει αποστροφή στον έλεγχο από ενηλίκους γ) εκδίκηση όταν το παιδί πιστεύει ότι το θεωρούν ασήμαντο & δ) η πλαστή αδυναμία η οποία αποτελεί τον ύστατο τρόπο του παιδιού να κερδίσει κάποια προσωπική αξία που θεωρεί ότι οι άλλοι δεν του αποδίδουν

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Οικολογική συστηματική προσέγγιση = Christenson & Gutkin 2007 = κεντρική στις οικολογικές συστημικές προσεγγίσεις είναι η έννοια του συστήματος – ως σύστημα ορίζεται πολύ γενικά «η οργανωμένη διάταξη των στοιχείων που απαρτίζουν ένα σύνολο» – οποιοδήποτε πράγμα πρέπει να ορίζεται όχι με βάση το τι είναι από μόνο του αλλά με βάση το τι είναι σε σχέση με άλλα πράγματα – βασικό αξίωμα είναι το ότι ένα μόριο ένας οργανισμός ένας άνθρωπος μια οικογένεια μια οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα ολόκληρη η ανθρωπότητα το σύμπαν ορίζονται ως συστήματα – αυτό σημαίνει ότι οι οντότητες μπορούν να εξεταστούν με βάση αφενός τις σχέσεις ανάμεσα στα μέρη που τις αποτελούν και αφετέρου τη σχέση των μερών αυτών με το περιβάλλον

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Σύμφωνα με την Christenson & τους συνεργάτες της το άτομο είναι ενεργά αναπτυσσόμενο σύστημα και όχι ένας στατικός οργανισμός –υιοθετώντας αυτό το σκεπτικό ο Trickett υποστηρίζει ότι κάθε παρέμβαση θα πρέπει να πραγματοποιηθεί στα πλαίσια της οικολογικής προοπτικής –αυτό σημαίνει ότι η κάθε παρέμβαση πρέπει να λαμβάνει υπόψη όχι μόνο το άμεσο οικολογικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργεί το άτομο (μικροσύστημα σχολική τάξη) αλλά και τα υπόλοιπα πλαίσια τα οποία επηρεάζουν την ανάπτυξη ή και τη λειτουργία του ατόμου (εξωσυστήματα οικογένεια και σχολείο) η που αλληλεπιδρούν με το μικροσύστημα (αλληλεπίδραση σχολείου οικογένειας)

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Επιπρόσθετα θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι διάφορες κοινωνικοπολιτιστικές και ιστορικές επιδράσεις (μακροσύστημα)
- ---ο συνδυασμός των συστημάτων συνιστά αυτό που ο Bronfenbrenner ονομάζει οικοσύστημα
- --- Christenson & οι συνεργάτες της υποστηρίζουν ότι η κοινωνική συμπεριφορά βασίζεται σε δύο βασικές αρχές
- Α) η συμπεριφορά συντελείται στο πλαίσιο ενός συστήματος όπου η κίνηση σε ένα μέρος του συστήματος οδηγεί με βεβαιότητα σε κίνηση σε άλλα αλληλοσχετιζόμενα μέρη του συστήματος
- Β) το σύστημα είναι ανοιχτό σε περιβαλλοντικές επιρροές έτσι ώστε να βρίσκεται σε κατάσταση συνεχούς μεταβολής

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Η πλήρης κατανόηση του τρόπου όπου ένα παιδί λειτουργεί σε ένα μικροσύστημα όπως είναι η σχολική τάξη προϋποθέτει ότι θα εξεταστούν τόσο το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το μικροσύστημα δηλ. το σχολείο όσο και τα άλλα πλαίσια που το επηρεάζουν δηλ. η οικογένεια η ομάδα των συνομηλίκων η κοινωνία ο πολιτισμός και η ιστορία – με άλλα λόγια το συστημικό οικολογικό μοντέλο υποστηρίζει ότι μεταξύ ατόμου και του περιβάλλοντος υπάρχει μια διαρκής διαπραγμάτευση και αλληλεπίδραση και ως εκ τούτου είναι εξαιρετικά δύσκολο να κατανοηθεί το ένα χωρίς το άλλο
- ---η αλληλεπίδραση του ατόμου και του περιβάλλοντος είναι κάτι περισσότερο και ποιοτικά διαφορετικό

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Με δεδομένο ότι το σχολείο συνιστά ένα σύστημα δίνεται έμφαση στο υποσύστημα εκπαιδευτικός-μαθητής, μαθητής-μαθητής, εκπαιδευτικός-εκπαιδευτικός, και γονείς-εκπαιδευτικός-μαθητής
- ---έχουν αναπτυχθεί συγκεκριμένες στρατηγικές για την παρέμβαση στο πλαίσιο του σχολείου και της σχολικής τάξης [π.χ. αλλαγή της στάσης του εκπαιδευτικού κατά την εκδήλωση μίας δυσκολίας ώστε να μεταβληθεί η συμπεριφορά του μαθητή]---
- ---οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται είναι =η αναπλαισίωση (διαφορετική ερμηνεία της συμπεριφοράς), εύρεση & τονισμός του θετικού στοιχείου σε μια αρνητική συμπεριφορά, η χρήση θετικών σχολίων

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Ο εντοπισμός και η αποφυγή διπλών μηνυμάτων, η αποφυγή δημιουργίας αποδιοπομπαίων τράγων
- Βραχείες παρεμβάσεις =είναι χρονικά περιορισμένες έχουν σαφείς & απόλυτα συγκεκριμένους στόχους απαιτούν συλλογή λιγότερων στοιχείων για την προσωπικότητα & το ιστορικό του συμβουλευόμενου τα οποία μάλιστα αφορούν άμεσα το παρόν πρόβλημα και ζητούν από τον συμβουλευόμενο να αναλάβει ενεργό ρόλο
- ---παράλληλα υιοθετείται μια πιο οικολογική και συνεργατική φιλοσοφία καθ' οσον κινητοποιούνται γονείς, εκπαιδευτικοί και όσοι άλλοι μπορούν να προσφέρουν βοήθεια

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Βασίζονται σε ποικίλες θεωρητικές προσεγγίσεις οι πιο συνήθεις από τις οποίες είναι η συμπεριφοριστική, η γνωσιακή-συμπεριφορική η συστηματική εκπαίδευση στις κοινωνικές δεξιότητες
- ---ο χρόνος που διαρκεί μία βραχεία παρέμβαση κυμαίνεται από 6 έως 10 συναντήσεις
- ---μία βραχεία ψυχοθεραπεία μπορεί να αποτελείται από τα ακόλουθα βήματα:
- α) Αποσαφήνιση του προβλήματος β) περιγραφή των λύσεων που έχουν ήδη δοκιμαστεί, γ) περιγραφή των εξαιρέσεων του προβλήματος, δ)ορισμός των στόχων σε συνεργασία με τον συμβουλευόμενο

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Επιπλέον πρέπει να ακολουθείται ενίσχυση των θετικών αποτελεσμάτων π.χ. «στον επόμενο τρίμηνο να έχω 8 στην γλώσσα είναι πιο κατάλληλος βαθμός»
- Ε) αξιολόγηση της στάσης του συμβουλευόμενου απέναντι το πρόβλημα στα αίτια και στη λύση
- Παιχνιδιοθεραπεία = η λειτουργία του παιχνιδιού και η σημασία του στην ανάπτυξη του ατόμου είναι ιδιαίτερα σημαντικές
- Hunt 2006 = το παιχνίδι επιτελεί 4 βασικούς ρόλους
- Α) κατανόηση του κόσμου από το παιδί
- Β) στην κατανόηση και κατάκτηση πλευρών της ταυτότητας

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Γ) ανάπτυξη της σκέψης και της φαντασίας ως ισχυρή συμβολική διαδικασία
- Δ) στην κατανόηση του πολύπλοκου φάσματος των σχέσεων μετα πράγματα και κυρίως με τα άλλα πρόσωπα
- Οι Verenika , Harris & Lysaght 2003 συνέλαβαν τοπαιχνίδι ως μία γνωστική δεξιότητα που έχει τεθεί στην υπηρεσία της ανάπτυξης
- Κατ'αυτούς είναι ένας παιδικός τρόπος σκέψης για τις δύσκολες εμπειρίες και για την απόκτηση της αίσθησης ελέγχου
- Piaget =περιγράφει το αισθησιοκινητικό, 0-18 το συμβολικό 18-7 ετών & το συνεργατικό

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Vygotsky =την κοινωνική λειτουργία του παιχνιδιού υποστηρίζοντας ότι οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις ενηλίκων και παιδιών καθώς και των παιδιών μεταξύ τους αναπτύσσονται κατά την διάρκεια του παιχνιδιού, θέτουν τις βάσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη και καθοδηγούν την εξέλιξη της φαντασίας την κατάκτηση της γλώσσας και την επίλυση προβλημάτων
- Αξιολόγηση μέσω παιχνιδιού =εξαιρετική εναλλακτική λύση για τον έλεγχο δεξιοτήτων και πλευρών ανάπτυξης όταν κάτι τέτοιο είναι δύσκολο με σταθμισμένα τεστ ή ερωτηματολόγια

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Η αξιολόγηση μέσω παιχνιδιού είναι κατάλληλη για παιδιά που δύσκολα μπορούν να υποβληθούν σε σταθμισμένη διαδικασία λόγω προβλημάτων συμπεριφοράς
- ---είναι χρήσιμη για την εκτίμηση της γνωστικής, συναισθηματικής, πραξιακής εξέλιξης, για τις οποίες δεν υπάρχουν αξιόπιστοι τρόποι μέτρησης π.χ. ικανότητα για συμβολοποίηση, αλληλεπίδραση γονέων-παιδιού, κοινωνικές δεξιότητες, κινητικές δεξιότητες, τα ενδιαφέροντα, τα κίνητρα, οι τρόποι αντιμετώπισης πιεστικών καταστάσεων
- ---ειδική χρήση παιχνιδιού που μπορεί να οδηγήσει στην διαπίστωση κακοποίησης μέσω ζωγραφικής και αναφοράς σε πρόσωπα του οικείου περιβάλλοντος

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Η χρήση του παιχνιδιού ως θεραπευτικού μέσου =
- Το παιχνίδι μπορεί να χρησιμοποιηθεί για
- Α) την τροποποίηση συναισθηματικών πλευρών της ανάπτυξης
- Β) ενίσχυση της ανάπτυξης σε παιδιά με ΕΙΑ, γ) την ενίσχυση της ανάπτυξης των γνωστικών λειτουργιών ακόμη και στο πλαίσιο του σχολείου ως εκπαιδευτική δραστηριότητα
- Δ) βελτίωση των σχέσεων γονέων-παιδιού, ε)ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων & στ) αλλαγή των στάσεων που συνδέονται με τις διαφυλικές σχέσεις την επιθετικότητα τη συνεργασία

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Στην κλασσική ψυχαναλυτική παιγνιοθεραπεία το παιχνίδι λειτουργεί ως μέσο επαφής με το παιδί ως μέσο παρατήρησης & άντλησης πληροφοριών και ως τεχνική προώθησης της επικοινωνίας μέσω της ερμηνείας
- Η προσωποκεντρική παιγνιοθεραπεία βασίζεται στις απόψεις του Rogers =ανάπτυξη ζεστής φιλικής και ανεκτικής σχέσης ο βαθύς σεβασμός στις ικανότητες του παιδιού και η αποδοχή της πρωτοβουλίας του
- Η κατευθυνόμενη παιγνιοθεραπεία γίνεται χρήση κουκλών ή οικογενειακών φιγούρων, κατευθυνόμενα παιχνίδια φαντασίας σχέδιο και σωματικές ασκήσεις

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Υπάρχουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα στην παρουσία των παιδιών στις συνεδρίες που γίνονται με την οικογένεια π.χ. ο θεραπευτής μπορεί να σχηματίσει μια πιο ολοκληρωμένη γνώμη για την οικογένεια με την παρουσία αυτών τουλάχιστον στις αρχικές συνεδρίες, επίσης τα παιδιά προσφέρουν μια διαφορετική οπτική γωνία των πραγμάτων, προβάλλουν νέους, διεισδυτικούς και αποκαλυπτικούς τρόπους επικοινωνίας της οικογένειας από την άλλη πλευρά όμως τα παιδιά θα πρέπει να προστατεύονται από πληροφορίες και ενέργειες οι οποίες θα ήταν επιβαρυντικές

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Στην περίπτωση που σύμβουλος θεραπευτής αποφασίσει να συμπεριλάβει το παιδί στις συνεδρίες θα πρέπει =
- Χώρος = να είναι σχεδιασμένος για παιδιά και γονείς-ενήλικες μαζί (δυνατότητα τροποποιήσεων) –ο ιδανικός χώρος έχει 4 περιοχές –περιοχή για παρατήρηση, για συζήτηση, για διάλειμμα και για παιχνίδι (ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δίνεται τη χρήση των παιχνιδιών δεν θα πρέπει να είναι επικίνδυνα αλλά θα πρέπει να προσφέρονται για ενεργητικό και δημιουργικό παιχνίδι
- Όταν το παιχνίδι χρησιμοποιείται από την θεραπευτική του πλευρά =

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Στην ψυχαναλυτική προσέγγιση ο θεραπευτής μπορεί να δώσει στο παιδί υλικά και να του ζητήσει να κάνει οτιδήποτε του αρέσει
- Το κατευθυνόμενο παιχνίδι χρησιμοποιείται λιγότερο συχνά και καθοδηγείται σαφώς από τον θεραπευτή [π.χ μπορεί να του ζητήσει να ζωγραφίσει την οικογένεια του ή να του ζητήσει να αναπαραστήσει μια συγκεκριμένη στιγμή και να παίξει ένα ρόλο μέσα σε αυτήν-----
- ‘ Εσύ είσαι ο μπαμπάς και ο αδελφός σου και η μαμά κάθεται στο τραπέζι –η μαμά σου μόλις ήρθε από τη δουλειά, παίξτε ένα σκετσάκι για το τι θα γινόταν αν η μαμά σου και ο μπαμπάς σου είχαν ακριβώς τη σχέση που θα ήθελε η μαμά σου’

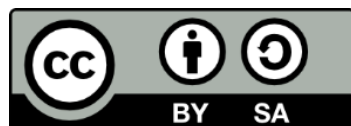
Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Το φανταστικό παιχνίδι συνδέεται με τις φαντασιώσεις του παιδιού ενώ το πραγματικό παιχνίδι αναπαριστά τις ενέργειες και τα συναισθήματα πραγματικών ανθρώπων όπως είναι στο παρόν ή όπως ρεαλιστικά μπορούν να είναι στο μέλλον [π.χ. πατέρα κάντε την κόρη σας και εσείς μητέρα τον γιατρό –δείξτε μας τι συμβαίνει κατά την επίσκεψη στο ιατρείο που έχετε κανονίσει για την επόμενη εβδομάδα]
- Το κατευθυνόμενο παιχνίδι μπορεί να θίγει τα ζητήματα που αφορούν την οικογένεια στο βαθμό που κάθε φορά είναι χρήσιμο για τα μέλη της

Ψ παρεμβάσεις για παιδιά & εφήβους

- Το πραγματικό παιχνίδι παρέχει σαφείς πληροφορίες για την καθημερινή ζωή
- Το παιχνίδι ρόλων συγκεντρώνει και τα τρία αυτά στοιχεία
- Παρά το γεγονός ότι τα μέλη της οικογένειας δεν δέχονται ευχάριστα ο ένας τον άλλο και να αναπαριστούν με ειλικρίνεια την καθημερινή τους ζωή αυτό δίνει την δυνατότητα όμως να επανεξετάσουν τη δική τους συμπεριφορά βλέποντας την επίδραση που αυτές έχουν στην υπόλοιπη οικογένεια

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

